

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СИСТЕМА ВТІЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті проаналізовано сутність, особливості, концепції, етапи та умови політичної соціалізації особистості як способу формування самостійного та соціально активного актора політичного процесу з чітко визначеними інтересами та ідеологічними орієнтаціями. Робиться спроба довести, що соціалізація особистості в умовах глобалізації українського суспільства сприяє втіленню системи політичних цінностей.

Ключові слова: соціалізація особистості, політичні цінності, політична культура, концепція, політична соціалізація.

Сучасне суспільство потребує масової участі громадян у політичному житті, а тому цілеспрямоване політичне виховання набуває особливої актуальності. Оскільки в нашому суспільстві відбувається переоцінка колишніх цінностей, все це потребує особливої уваги суспільства до проблем підготовки людини брати активну участь у політичному житті. Саме тому зростає інтерес до вивчення людини як особистості, її самоцінності, формування її суджень, світогляду, цілей, виникнення нової системи пріоритетів, цінностей та норм соціально-політичного співжиття. «У цих умовах політична соціалізація, яка є важливою складовою частиною загального процесу соціалізації, стала однією з актуальних соціальних проблем. Від правильності й ефективності її розв'язання залежить не тільки морально-етичний стан суспільства, але і його спокій та політична стабільність» [1, с.3].

Метою і завданням дослідження є проаналізувати сутність соціалізації як основи виховання політично активного громадянина та як систему втілення політичних цінностей.

Теоретико-методологічна база дослідження, щодо соціалізації особистості та цінностей спирається на праці таких видатних мислителів: І. П. Акіншева, О. М. Березенська, В. П. Горбатенко, Ю. І. Загородній, В. Кайгер, В. Москаленко, І. О. Парубчак, Л. А. Преснякова, Н. Пробийголова, О. О. Проскуріна, О. С. Шейко та інші.

Соціалізація особистості сприяє розвитку політичної культури, високому рівню політичної освіченості, інтересу до політичного життя країни, бажання в ній жити, які є особливо важливими як для країни, та і для самої особистості. Людині, щоб сформуватись як громадянину, необхідно отримати систему політичних знань, ідей та цінностей, які дають можливість орієнтуватися в політичному середовищі та дозволяють їй активно включитись у суспільну діяльність. Проблема політичної орієнтованості особистості набуває особливого значення в умовах динамізму і різноманітності соціальних зв'язків, плюралізму ідеологій, багатоманітності, невизначеності, амбівалентності і протистоянь.

Політичність особистості це система особистісних якостей, що забезпечують здатність особистості включитись в політичний процес суспільства в якості його суб'єкта. Проявами політичності є, по-перше, політична поінформованість, яка виявляється в системі знань особистості про основні принципи сучасної політики; по-друге, політична позиція особистості, яка виявляється у визначенні нею свого місця в соціально-політичному просторі своєї країни; по-третє, володіння навичками і способами відстоювати інтереси, які пов'язані зі своєю політичною позицією. Отже, актуальним стає питання політичного виховання молоді[9].

Поняття „політична соціалізація" виникло у західній соціальній і політичній психології за аналогією з поняттям „соціалізація" для визначення і описування суспільних процесів, в результаті яких індивід приймає відповідну політичну позицію.

Починаючи з кінця 50-х років поняття соціалізації почали використовувати для описування включення особистості в політику. Першою роботою, присвяченою проблемі політичної соціалізації, була робота американського соціального психолога Г. Хаймана „Політична соціалізація", яка вийшла в США в 1959 р. З такою ж назвою у 1969 р. вийшла робота Р. Даусона і К. Превіта, в якій представлено детальне теоретичне дослідження цієї проблеми[9].

Політична соціалізація особистості (від. лат. *Socialis* — суспільний) — це свідомий процес засвоєння політичних норм, знань, цінностей, особливостей політичної культури й національної ментальності, що надає можливості індивідові функціонувати як повноправному членові суспільства. Власне, поняття «соціалізація» запровадили у вжиток наприкінці XIX століття вчені-соціологи Ф. Гіддінс та Г. Тард, розуміючи його як «процес розвитку соціальної природи людини», «формування особистості під впливом соціального середовища» [4,с.168].

Визначення змісту поняття „політична соціалізація" залежить від концепції, в якій воно розглядається, від аспекту, в якому аналізується, а також від поставленої мети дослідження. В широкому розумінні політична соціалізація це процес включення індивіда в політичну систему суспільства, в результаті чого у нього формуються особистісні якості, завдяки яким він адаптується до цієї системи. Х. Хайман писав, що задача соціалізації полягає в тім, щоб „добре навчити людей стійкій політичній позиції. Інакше не буде ніякого порядку і, можливо, буде навіть хаос"[7]. Людині, щоб сформуватись як громадянину, необхідно отримати систему політичних цінностей, ідей, в які вона може вірити, і орієнтацій в політичному середовищі, які дозволяють їй адаптуватись до нього.

Політична соціалізація є необхідною умовою функціонування суспільства. Вона є найбільш ефективним механізмом підтримки її політичної системи, її зміцнення і стабілізації. В процесі політичної соціалізації відбувається відтворення інститутів політичної системи, здійснюється спадкоємність найважливіших політичних цінностей.

Витоки концепції політичної соціалізації містяться в ідеях про людину в політиці, які сформульовані такими класиками світової науки як Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер, М. Вебер та ін. В подальший розвиток цих ідей зробили свій внесок різні напрямки нової політичної науки, якими було трансформовано модель особистості і влади класичної традиції відносно нових умов функціонування політичної системи. Серед них найбільше визначились такі чотири напрямки: системний аналіз політики, теорія конфлікту, теорія плюралізму і теорія гегемонії.

Прибічники теорії „системного аналізу політики", що має витоки в соціології Т. Парсонса, розглядали особистість як один із засобів підтримки рівноваги у політичній системі. Американські дослідники Д. Істон та Дж. Денніс вважали, що політична система стає фактором політичної соціалізації індивіда з необхідності забезпечити собі стабільне функціонування. Основними вимогами до політичності індивіда в рамках даної концепції є формування реалістичних вимог громадян до влади, лояльність щодо неї, добровільне додержування правил і норм. Представники цієї концепції розглядають політичну соціалізацію як одну із семи функцій політичної системи, яка полягає в тім, щоб формувати у індивідів позитивні установки до влади. Політична соціалізація, на думку представників цього напрямку М. Девіса і В.А. Льюїса, це процес, в якому взаємодіють доброзичливі, але авторитарні політичні лідери і їх вірні послідовники. Результатом цієї взаємодії є утворення політичних цінностей, на основі яких виникає гармонійна система, яка підкріплюється, з одного боку, почуттям поваги до

послідовності у лідерів і, з другого боку, почуттям обов'язку у лідерів по відношенню до підлеглих.

В теорії конфлікту політична соціалізація розуміється як процес привнесення лояльності в групу. Основні агенти соціалізації органи пропаганди (газети, телебачення), централізовані поселення, організації, які представляють груповий інтерес.

В теорії плюралізму, яка знайшла поширення серед американських політологів, політична соціалізація розглядається як процес, який має на меті допомогу індивідові у формуванні власної позиції в умовах багатопартійності. Ідеальна модель політичної соціалізації на рівні особистості містить в собі такі елементи:

- розвинені ідентифікації участі;
- наявність ідеологічних орієнтацій, які визначають прямий політичний вибір особистості;
- знання „правил гри“, особливо терпимості;
- активна участь у політиці.

Успішна політична соціалізація, в процесі якої особистість засвоює партійні настановлення, що об'єднує її з лідерами, вирішує задачу політичного вибору.

Теорія гегемонії розуміє політичну соціалізацію як канал проникнення у свідомість ідеології, яка домінує в суспільстві.

Сучасні розробки теорії політичної соціалізації найбільше здійснюються в руслі таких підходів.

Психоаналітичний підхід базується на ідеї про те, що політична свідомість і діяльність людей є результатом трансформованої дії несвідомих інстинктів, що опосередковуються різними захисними механізмами. Детальний розвиток ці ідеї отримали в класичній для західної психології роботі Г. Лассуелла „Психопатологія і політика“ (1980).

Біхевіористський підхід, розглядаючи особистість з боку поведінкових навичок, зміст і направленість політичної поведінки розуміє як результат дії факторів заохочення і покарання або „комплексів підкріплення“. Лідер сучасного біхевіористського напрямку Б.Ф. Скіннер висунув ідею про необхідність формувати, направляти і контролювати все політичне життя суспільства за допомогою спеціально розробленої системи комплексів підкріплення.

Гуманістичний підхід розробки теорії політичної соціалізації ґрунтується на концепції ієрархії потреб і теорії самоактуалізації А. Маслоу. У руслі цього підходу політична соціалізація розглядається як такий процес, що підпорядковується загальним закономірностям процесу самоактуалізації, який розвивається під дією „внутрішньої природи“ людини, яка полягає в тому, що потреби участі в політичному житті суспільства можуть виникати лише після задоволення нижчих потреб, тобто на вищому етапі процесу самоактуалізації [5].

Когнітивний підхід розглядає процес політичної соціалізації з боку аналізу таких когнітивних факторів як інтелектуальний розвиток, уявлення, емоційна сфера та ін.

У дослідженні політичної соціалізації поширеним також є підхід, який розглядає цей процес у зв'язку з політичною культурою суспільства. Поняття „політична культура“, так само, як і проблематика, яка пов'язана з ним, ввійшли в наукові дослідження в 60-х рр. Піонером цієї проблематики у світовій науці вважають американського дослідника Г. Алмонда. Свою концепцію політичної культури і політичної соціалізації Г. Алмонд вперше сформулював в статті „Порівняння політичних систем“ (1956). Політична соціалізація розглядається ним як процес засвоєння політичної культури, яку він розуміє як сукупність зразків індивідуальних позицій і орієнтацій стосовно політичних предметів і подій.

У вітчизняній науці в дослідженні політичної соціалізації найбільш поширеним є культурно-діяльнісний підхід. З точки зору цього підходу політична соціалізація визначається як процес активного засвоєння індивідом ідеологічних та політичних цінностей і норм суспільства і формування їх в усвідомлену систему соціально-політичних установок, які визначають позиції і поведінку індивіда в політичній системі суспільства. При цьому наголошується на значенні активно-діяльнісного фактору в процесі засвоєння індивідом політичної культури. Індивід, який виступає як об'єкт політичної соціалізації, є в той же час її суб'єктом, а тому цей процес здійснюватиметься тим успішніше, чим активнішою буде участь індивіда в політичній діяльності[6,с.66].

Політична соціалізація передбачає всебічне включення громадянина в систему політичних відносин, що забезпечує йому вміння орієнтуватись у політичному просторі й виконувати в ньому певні владні функції. Необхідною умовою засвоєння індивідом політичних цінностей і стандартів, правил поведінки є добровільність цього процесу, формування позитивної психологічної установки, неприпустимими є силові методи нав'язування політичних поглядів, моделей поведінки, ставлення до існуючої влади. В Україні від початку 90-х років така установка формується через зміни в системі освіти, які зводяться «до намагання трансформувати цю систему, адаптувати її до потреб суверенної держави й інтегрувати в міжнародне освітнє середовище»[3,с.131].

У процесі соціалізації індивід засвоює основні політичні цінності, норми, ідеали, політичний досвід суспільства, тим самим забезпечуючи відтворення й функціонування політичної культури суспільства. Під впливом цього процесу формується політична свідомість, необхідна для подальшої політичної діяльності, становлення громадянина та його громадянської позиції, створюється внутрішній план його життєдіяльності. Отже, політична соціалізація передбачає формування політичної позиції індивіда, в поняття якої включаються: «емоційне ставлення до політичних явищ і процесів; переконання щодо політичних явищ, системи політичних цінностей; схильність до політичної діяльності»[8,с.69].

Дослідження процесу соціалізації особи передбачає також врахування й використаних джерел політичної інформації. Достовірна, правдива інформація про політичні події, суспільні проблеми, яку вчасно отримує людина, забезпечує створення у неї стійких, самостійних поглядів на основі вибору, можливості для аналізу отриманих даних, а вони, своєю чергою, формують громадську думку, що впливає на рішення політичної влади тієї чи іншої держави. Про своєчасне забезпечення громадян інформацією має дбати в першу чергу обрана ними й залежна від них влада. «Кожна держава сильна своїми громадянами, їхнім почуттям власної гідності, усвідомленням своїх прав і обов'язків, здатністю їх захищати, довірою до влади. Демократичність політичного ладу в державі значною мірою визначається станом політичної культури людей, шануванням ідеалів свободи, справедливості, порядку» [10,с.156].

У процесі політичної соціалізації в індивіда формується також певна політична позиція, що передбачає певне емоційне ставлення до політичних явищ і процесів, їх розуміння, підтримку окремих гілок влади, політичних сил, партій, об'єднань, профспілок, засвоєння системи політичних цінностей. Формування зрілої особистості з активною життєвою позицією і є кінцевою метою соціалізації. Політична позиція індивіда виявляється в його активній політичній діяльності та поведінці. Саме активне включення індивіда в політичну діяльність, застосування на практиці отриманих знань та навичок дає можливість стверджувати про успішність його політичної соціалізації. Критерієм цієї успішності, як зазначають Ю. Загородній, В. Курило, С. Савченко, виступають також ступінь політичної інформованості особистості, її компетентності,

свідомість, активність, рівень сформованості навичок і вмінь політичної діяльності, оволодіння суб'єктивним політичним досвідом.

Процес соціалізації є безперервним, триває до кінця життя людини. У процесі засвоєння одних політичних цінностей, традицій, ідеалів, зразків поведінки людина втрачає інші, тому рівень політичної соціалізації дослідники визначають, як змінний. На соціалізацію особистості впливають багато політичних чинників (держава, політичні партії та рухи) та неpolітичних (сім'я, дошкільні заклади, школа, армія, церква, трудові колективи, неформальні групи, ЗМІ), які, включаючи молоду людину в систему суспільно-політичних відносин, готують її до засвоєння існуючих у суспільстві норм, цінностей політичної культури, вироблення на їх основі власної політичної і громадянської позиції, спрямовують її політичну поведінку. Морально-ціннісні орієнтації, сформовані в ранньому віці особистості не тільки системою виховання й відповідним політичним кліматом у державі, як правило, є визначальними у поведінці людини упродовж всього її свідомого життя [11].

Зазначені чинники називають агентами або інститутами соціалізації, тобто системою спеціально створених або таких, які склалися природно, установ та органів, функціонування яких спрямоване на розвиток індивідів, вдосконалення їх знань та навичок, насамперед через освіту й виховання. В розвиненому, стабільному суспільстві інститути соціалізації залишаються стійкими, взаємопов'язаними, підтримують усталені традиційні соціальні зв'язки. Сучасні вітчизняні вчені стверджують, що процес політичної соціалізації є сукупністю стихійних і цілеспрямованих дій, об'єктом яких виступають політичні явища, люди, засоби, які, у кінцевому підсумку, визначають рівень політичної культури, політичної свідомості, політичної обізнаності й політичної активності людини [2,с.267].

Традиційно виділяють два основні шляхи політичної соціалізації. Перший передбачає трансляцію політичного досвіду, стандартів, норм, ідеалів політичної культури від покоління до покоління в процесі сімейного виховання, навчання в школі, вузі, через засоби масової інформації. Такий шлях соціалізації забезпечує передачу досвіду, політичної культури від старшого покоління молодшому, забезпечуючи при цьому стабільність та наступність. Другий шлях надає можливість отримання політичних знань із власного досвіду. Це передбачає включення об'єкта соціалізації в політичну діяльність, його участь у політичному житті країни. Дослідження останніх років показують, що активність цього процесу особливо зростає в період соціальної, політичної, економічної нестабільності суспільства.

Сучасні дослідники виділяють чотири основні етапи у процесі соціалізації індивіда:

- рання або первісна соціалізація (від народження до – вступу до школи);
- вторинна політична соціалізація (період навчання в – школі);
- соціальна зрілість (період трудової діяльності);–
- завершення життєвого циклу (від припинення трудової – діяльності в межах офіційної організації до смерті) [11].

Усі зазначені етапи соціалізації взаємопов'язані, залежать від успішності попередніх етапів, мають свої завдання, які реалізуються у відповідний проміжок часу, формуючи систему знань, навичок особистості. Перший етап ставить за мету ідентифікацію особистості з певною політичною спільнотою (державою, нацією). В період вторинної політичної соціалізації людина особливо активно засвоює специфічні політичні знання, уміння. На цьому етапі формується почуття патріотизму, засвоюються такі цінності, як відповідальність і справедливість. Періоду соціальної зрілості повинні відповідати активна участь індивіда в політичному житті країни, виконання різноманітних політичних ролей (виборця, політичного діяча, опозиціонера тощо).

Припинення активної політичної діяльності, заміна її пасивними формами інтересу до політики є характерною для етапу завершення трудової діяльності.

Сьогодні, коли Україна іде нелегким шляхом трансформації суспільства, переоцінки цінностей, перегляду минулих пріоритетів та ідеалів соціально-політичної сфери, виникли значні труднощі в масовій свідомості, що по-різному виявляються: від апатії, аполітичності, розгубленості до виникнення екстремістських настроїв, зневіри та розчарування «в усьому новому».

Отже, політична соціалізація це процес включення індивіда в політичну систему суспільства, в результаті чого формуються особистісні якості, завдяки яким він стає суб'єктом цієї системи та держави в тому числі. Останній та суспільству відводиться завдання забезпечення особистості достовірною інформацією, свободою для ефективної, незалежної реалізації властивих їй якостей, здібностей в процесі суспільно-політичної діяльності, формування нової ціннісної парадигми на основі загальнолюдських, демократичних пріоритетів.

Основний характер політичної соціалізації виявляється в тому, що, по-перше, кожна система має свої культурні особливості, свій набір важливих цілей і цінностей, які вона надає своїм особистостям. По-друге, не тільки політична система, але й режим, економічний лад, особливості державно-правового контексту визначають те, як громадяни будуть сприймати владу, яким буде психологічний клімат в політиці. По-третє, кожному типові політичного устрою відповідає певний ідеал громадянина, від якого залежатиме політична свідомість і поведінка, ступінь активності, ідентифікація з тими чи іншими політичними партіями і групами окремих громадян. Безперервне функціонування політичної системи в умовах змін поколінь в політиці і трансформації суспільства в значній мірі залежить від результатів соціалізації взагалі і політичної соціалізації зокрема.

Загалом, політична соціалізація є складним процесом, детермінованим багатьма факторами як макросередовищем, так і найближчим соціальним оточенням. Фактори політичної соціалізації організуються в складну систему, в яку входять: характер і тип державного устрою, режим, політичні інститути, партії і організації. За допомогою соціальних механізмів ці фактори регулюють і контролюють політичну поведінку індивідів. На особистість здійснюють вплив не тільки власне політичні фактори, хоча вони мають першочергове значення, але й неполітичні умови, в яких відбувається життєдіяльність людини. Вирішальну роль, особливо на етапі первинної соціалізації, відіграє сім'я. До неполітичних агентів, які відіграють помітну роль в передачі політичних ідей, поглядів і цінностей, відносяться групи однолітків, друзі. До агентів політичної соціалізації належать також громадські об'єднання, релігійні організації, церква.

1. Горбатенко В. П. Громадянська освіта як чинник гуманізації суспільства / В. П. Горбатенко // Доба : науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти. — 2002. — №3. — С. 2-5.

2. Жабінець Н. В. Формування ціннісної парадигми постіндустріального суспільства / Н. В. Жабінець // Вісник академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України. — К. - 2002. — Вип. 2(15). — С. 232-233.

3. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курило, С. В. Савченко// — К. : Генеза, 2004. — 144 с.

4. Кіндратець О. М. Формування суспільства сталого розвитку: проблеми і перспективи : монографія / О. М. Кіндратець. — Запоріжжя : Видавництво Запорізької державної інженерної академії, 2003. — 383 с.

5. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы: Пер. с англ. - М.: Смысл, 1999

6. Москаленко В.В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості /В.В. Москаленко// Психологія: Зб. наук. праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Вип. 17. - 2002. - С. 65-70

7. Москаленко В.В. Соціалізація політична /В.В. Москаленко// Філософія політики: словник. - К. - 2002. - С. 506-512

8. Пазенок В. Національна гідність як цінність культури /В. Пазенюк// Віче. — 2002. — № 8. — С. 69-71.

9. Політична соціалізація. Режим доступу: <http://uchebniks.net/book/213-socialna-psixologiya-navchalnij-posibnik-moskalenko-vv/21-glava-13-politichna-socializaciya.html>

10. Сіленко А. О. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України: монографія / А. О. Сіленко, В. А. Коляденко // — К. : ТЕС. - 2002. — 375 с.

11. Скомаровський В. О. Забезпечення прав і свобод людини у процесі соціально-політичного реформування українського суспільства : автореферат дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. О. Скомаровський ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2005. - 20 с.

The article analyzes the nature, characteristics, concept, stages and conditions of political socialization as a method of forming an independent and socially active actors of the political process with clearly defined interests and ideological orientations. An attempt to show that socialization in a globalizing Ukrainian society contributes to the implementation of the system of political values.

Keywords: socialization, political values, political culture, the concept of political socialization.

В статті проаналізовані сутність, особливості, концепції, етапи і умовия політичної соціалізації личности как способа формирования самостоятельного и социально активного актера политического процесса с четко определенными интересами и идеологическими ориентациями. Делается попытка доказать, что социализация личности в условиях глобализации украинского общества способствует воплощению системы политических ценностей.

Ключевые слова: социализация личности, политические ценности, политическая культура, концепция, политическая социализация.

УДК 352
ББК 66.011.1

Наталія Шотурма

ІНТЕРНЕТ ЯК МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Проаналізовано вплив та роль Інтернету в процесі здійснення державної інформаційної політики в місцевих органах виконавчої влади, розглядаються основні механізми його реалізації в інформаційному просторі.

Ключові слова: інформація, державна інформаційна політика, Інтернет, місцеві органи виконавчої влади.

Сучасна державна інформаційна політика України поступово набуває імперативних ознак в напрямку вдалого соціально-економічного розвитку країни. Нові інформаційно-комунікаційні технології, а особливо Інтернет, є одним з найбільш кардинальних інструментів, що впливають на розвиток суспільства ХХІ столітті. У теперішньому світі інформація є стратегічним національним ресурсом, який виконує все більшу роль у системі державотворення. Науковець О. Литвиненко стверджує, що «у суспільстві починається перерозподіл реальної влади від традиційних структур до центрів управління інформаційними потоками» [12, с. 32]. Одночасно зазначає і такий вчений як М. Кастельс, що «Інтернет є тканиною нашого життя..., а мережі як організаційні практики мають неабиякі переваги через властиві їм гнучкість та адаптивність – принципові якості для виживання й успіху в довкіллі, що жваво